

روش‌های تربیتی در قرآن کریم

جلد چهارم

(محبت، بینش و بصیرت، عدالت و اعتدال، نظارت و مراقبت،
و بحث و گفت‌وگو)

دکتر سیدعلی حسینی‌زاده

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

زمستان ۱۴۰۰

قائمى مقدم، محمدرضا، ۱۳۵۰-
روش‌های تربیتی در قرآن کریم / تألیف محمدرضا قائمى مقدم. - قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه: سازمان مطالعه و تدوین
کتاب علوم انسانی (سمت)، ۱۴۰۰.

ج.: نمودار.
فروست: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ ۵۹۷: علوم تربیتی؛ ۶۰
بها: ۴۴۰۰۰۰ ریال

ج. ۱: ISBN: 978-600-5486-53-7
ج. ۲: 978-600-298-057-1
ج. ۳: 978-600-298-222-3
ج. ۴: 978-600-298-198-1

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فایا.
یادداشت: ۱. ج. ۲ (چاپ اول: ۱۳۹۳). ۲. ج. ۳ (چاپ اول: ۱۳۹۷). ۳. ج. ۴ (چاپ چهارم: ۱۳۹۹). ۴. جلد اول این کتاب در
سال‌های ۱۳۹۱-۱۳۹۹ تجدید چاپ شده است. ۵. جلد دوم این کتاب در سال‌های ۱۳۹۳-۱۳۹۹ تجدید چاپ شده است. ۶.
ناشر جلد چهارم پژوهشگاه حوزه و دانشگاه می‌باشد. ۷. ج. ۱ (چاپ پنجم: ۱۴۰۰). ۸. ج. ۱ (چاپ ششم: ۱۴۰۰). ۹. ج. ۴ (چاپ
اول: ۱۴۰۰) (فایا). ۱۰. کتابنامه. ۱۱. نمایه.
مندرجات: ج. ۱. تذکر و یادآوری، موعظه و نصیحت، عبرت‌دهی، امر و نهی. ج. ۲. حکمت‌آموزی، عفو و گذشت، تکریم و
احترام، وفق و مدارا، احسان / سیدعلی حسینی‌زاده، شهاب‌الدین مشایخی. - ج. ۳. ارانه الگو، قصه‌گویی، تشویق و تنبیه /
سیدعلی حسینی‌زاده. - ج. ۴. محبت، بینش و بصیرت، عدالت و اعتزال، نظارت و مراقبت، و بحث و گفت و گو.
۱. اسلام و آموزش و پرورش - جنبه‌های قرآنی. ۲. تربیت اخلاقی - جنبه‌های قرآنی. الفد حسینی‌زاده، سیدعلی، ۱۳۴۳. - ب.
مشایخی‌راد، شهاب‌الدین، ۱۳۳۰. - ج. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه. د. سازمان مطالعه و تدوین کتاب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
۲۹۷/۱۵۹
BP۱۰۴/۱۸/۱۳۹۱
شماره کتابشناسی، ملی، ۲۲۳۰۶۶۱

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است.

روش‌های تربیتی در قرآن کریم (جلد چهارم)
(محبت، بینش و بصیرت، عدالت و اعتدال، نظارت و مراقبت، و بحث و گفت‌وگو)
مؤلف: دکتر سیدعلی حسینی‌زاده (دانشیار پژوهشگاه حوزه و دانشگاه)

ویراستار: سعیده حسینیان

ناشر: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

صفحه‌آرایی: تحریر اندیشه

چاپ اول: زمستان ۱۴۰۰

تعداد: ۳۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سعیدی

چاپ: قم-سبحان

قیمت: ۴۴۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و دانشگاه فرهنگیان محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: ابتدای شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، نبش میدان علوم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۱۱۱۰ (انتشارات
۳۷۱۸۵-۳۱۵۱، ص. پ. ۳۲۸۰۳۰۹۰، ۳۷۱۸۵-۳۱۵۱)

تهران: خ انقلاب، بین وصال و قدس، کوی اُسکو، پلاک ۴، تلفن: ۶۶۴۰۲۶۰۰

www.rihu.ac.ir

info@rihu.ac.ir

فروشگاه اینترنتی: <http://rihu.ac.ir/fa/book>

مرکز پخش: قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، طبقه همکف، پلاک ۲۷، تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۴۲۶۳۵-۶

فهرست مطالب

۱.....	پیشگفتار
۱.....	قرآن کتاب هدایت و تربیت
۲.....	قرآن پژوهی تربیتی در گروه علوم تربیتی
۴.....	سلسله کتاب‌های «روش‌های تربیت در قرآن کریم»
۷.....	مقدمه

فصل اول: روش محبت

۱۱.....	۱-۱. مفهوم‌شناسی
۱۱.....	۱-۱-۱. محبت
۱۲.....	۱-۱-۲. مفاهیم مشابه
۱۶.....	۲-۱. محبت به عنوان روش تربیتی
۲۲.....	۳-۱. مبانی روش محبت
۲۲.....	۱-۳-۱. ابتدای خلقت بر محبت
۲۶.....	۲-۳-۱. اشتقاق انسان از ریشه انس
۲۶.....	۳-۳-۱. ضعف انسان
۲۷.....	۴-۱. انواع محبت
۲۸.....	۱-۴-۱. محبت متربی به مربی (تربیت محبی)
۳۱.....	۲-۴-۱. محبت مربی به متربی (تربیت محبوبی یا جذبی)
۳۲.....	۵-۱. اهمیت و ارزش روش محبت
۳۳.....	۶-۱. اصول و شرایط اثرگذاری روش محبت
۳۳.....	۱-۶-۱. ابراز محبت
۳۵.....	۲-۶-۱. پرهیز از افراط و تفریط در محبت
۳۵.....	۳-۶-۱. همراستایی محبت به متربی با محبت به خدا
۳۶.....	۴-۶-۱. محبت بی قید و شرط

۱۲۷.....	۴-۱-۱. نظارت.....
۱۲۸.....	۴-۱-۲. مراقبت.....
۱۲۹.....	۴-۱-۳. مفاهیم مشابه.....
۱۳۱.....	۴-۲. ضرورت نظارت و مراقبت در تربیت.....
۱۳۲.....	۴-۳. مدیریت مرد در خانه و خانواده.....
۱۳۵.....	۴-۴. انواع نظارت.....
۱۳۷.....	۴-۵. نظارت بر خود (خودکنترلی).....
۱۳۸.....	۴-۶. ناظران در قرآن.....
۱۳۹.....	۴-۶-۱. خداوند.....
۱۳۹.....	۴-۶-۲. پیامبران.....
۱۳۹.....	۴-۶-۳. امامان.....
۱۴۰.....	۴-۶-۴. والدین.....
۱۴۱.....	۴-۶-۵. مؤمنان.....
۱۴۲.....	۴-۶-۶. خود فرد.....
۱۴۳.....	۴-۶-۷. اعمال انسان.....
۱۴۴.....	۴-۷. مبانی نظارت و مراقبت.....
۱۴۴.....	۴-۷-۱. فراموشی و غفلت انسان.....
۱۴۵.....	۴-۷-۲. طغیانگری انسان.....
۱۴۵.....	۴-۷-۳. ولایت مؤمنان بر همدیگر.....
۱۴۶.....	۴-۸. اصول و شرایط نظارت و مراقبت.....
۱۴۷.....	۴-۸-۱. نظارت، نه کنترل.....
۱۴۸.....	۴-۸-۲. نظارت و مراقبت غیرمستقیم.....
۱۴۸.....	۴-۸-۳. نظارت فعال، نه منفعل.....
۱۵۰.....	۴-۸-۴. نظارت، نه تجسس.....
۱۵۰.....	۴-۸-۵. نظارت بر فرایند تربیت، نه بر فرد.....
۱۵۱.....	۴-۹. شیوه‌های نظارت و مراقبت.....
۱۵۱.....	۴-۹-۱. آگاهی‌بخشی بموقع.....
۱۵۱.....	۴-۹-۲. مراقبت دورادور و غیرمستقیم.....
۱۵۲.....	۴-۹-۳. توجه به رفتارهای متربی.....
۱۵۲.....	۴-۹-۴. مشورت با متربیان.....
۱۵۳.....	۴-۹-۵. همراه و همگام شدن با متربی.....
۱۵۳.....	۴-۱۰. آسیب‌شناسی روش نظارت و مراقبت.....

فصل پنجم: روش بحث و گفت‌وگو

۱۵۶.....	۵-۱. مفهوم‌شناسی.....
----------	-----------------------

۱۵۶.....	۵-۱-۱. گفت‌وگو.....
۱۵۶.....	۵-۱-۲. مفاهیم مشابه.....
۱۶۱.....	۵-۲. جایگاه گفت‌وگو در قرآن.....
۱۶۳.....	۵-۳. انواع گفت‌وگو.....
۱۶۵.....	۵-۴. انواع گفت‌وگو در قرآن.....
۱۶۸.....	۵-۵. ارکان و عناصر گفت‌وگو.....
۱۷۱.....	۵-۶. اهداف گفت‌وگو در قرآن.....
۱۷۲.....	۵-۷. مبانی روش گفت‌وگو.....
۱۷۵.....	۵-۸. اصول گفت‌وگو.....
۱۷۹.....	۵-۹. آداب و شرایط گفت‌وگو.....
۱۸۳.....	۵-۱۰. شیوه‌های گفت‌وگو.....
۱۸۶.....	۵-۱۱. کارکردهای گفت‌وگو.....
۱۸۸.....	۵-۱۲. آسیب‌های روش گفت‌وگو.....
۱۹۱.....	فهرست منابع.....

نمایه‌ها

۱۹۹.....	نمایه آیات.....
۲۰۵.....	نمایه روایات.....
۲۰۹.....	نمایه اصطلاحات.....

پیشگفتار

قرآن کتاب هدایت و تربیت

«وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ بَيِّنَاتٍ لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ» و ما این کتاب را بر تو نازل کردیم که بیانگر همه چیز و مایه هدایت و رحمت و بشارت برای مسلمانان است» (نحل، ۸۹).

قرآن جامع ترین کتاب الهی و برترین سخن نازل شده از سوی خداوند: «وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ...» (زمر، ۵۵) و معجزه جاوید پیامبر اکرم ﷺ است که مخالفان خود را در طول تاریخ به هموردی طلبیده است.^۱ این کتاب توری است روشنگر: «وَأَنزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا» (نساء، ۱۷۴) که راه سعادت انسان را روشن می کند و سخن قاطعی است که حق را از باطل جدا می سازد و ابهام و تردید را می زداید: «إِنَّهُ لَقَوْلُ فَضْلٍ * وَمَا هُوَ بِالْهَزَلِ» (طارق، ۱۳ و ۱۴).

قرآن بصیرتی است الهی: «قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ» (انعام، ۱۰۴) و رهنمود و دلیل روشنی است از سوی خداوند: «فَقَدْ جَاءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ...» (انعام، ۱۵۷) که معرفت و بینش لازم را برای انتخاب مسیر درست، به انسان ارائه می دهد. این کتاب پند و اندرزی است که روح آدمی را صیقل می دهد و جان و دلش را شفا می بخشد: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ» (یونس، ۵۷)، و آنگاه که غفلت و فراموشی سراسر وجود آدمی را فراگیرد، تذکردهنده است: «كَلَّا إِنَّهُ تَذَكُّرَةٌ» (مدثر، ۵۴) و مایه یادآوری و بیداری انسان: «إِنَّ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ» (انعام، ۹۰). این کتاب بشارت دهنده و اندازکننده است: «كِتَابٌ فَصَّلَتْ آيَاتُهُ... * بُشِيرًا وَنَذِيرًا فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ» (فصلت، ۳ و ۴) که

۱. «وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِّن دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ» (بقره، ۲۳).

انسان را به خوبی‌ها و پاداش اعمال خیر و نعمت‌های بهشتی بشارت می‌دهد و او را از کارهای ناپسند و پیامدهایش، به‌ویژه عذاب اخروی، بر حذر می‌دارد.

به گفته امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) که خود پرورش یافته مکتب قرآنی است: «قرآن نوری است که چراغ‌هایش را خاموشی نباشد، چراغی است که روشنایی‌اش به خاموشی نگراید، اقیانوسی است که کسی را به زرفایش دسترسی نباشد، راهی است که رهروش به گمراهی نرود، و پرتوی است که تابشش را تیرگی نیالاید.... قرآن دارویی است که دردی بر جای نمی‌نهد، نوری است که با هیچ ظلمتی همراه نباشد، ریسمانی است که دستاویش اطمینان‌بخش، و دژی است که بلندایش تسخیرناپذیر است...»^۱ چنان‌که در جای دیگر به مردم هشدار می‌دهد و آنها را به قرآن فرامی‌خواند و بیان می‌دارد: «آگاه باشید همانا قرآن پنددهنده‌ای است که نمی‌فریبد و هدایت‌کننده‌ای است که گمراه نمی‌سازد و گوینده‌ای است که هرگز دروغ نمی‌گوید. کسی با قرآن هم‌نشین نشد، مگر آنکه قرآن بر او افزود یا از او کاست؛ بر هدایتش افزود و از کوردلی و گمراهی او کاست...»^۲

کوتاه سخن اینکه قرآن کتاب هدایت و تعلیم و تربیت است که بر پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) نازل شده تا آیات آن را بر مردم بخواند و با هدایت‌های آن، مردم را از گناه و شرک و نفاق پاک گرداند و به آنها کتاب و حکمت بیاموزد. و این خود منت و نعمتی است بس بزرگ که خداوند بر مؤمنان ارزانی داشته است: «لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ» (آل عمران، ۱۶۴).

قرآن‌پژوهی تربیتی در گروه علوم تربیتی

نگاه موضوعی به آیات قرآن کریم از قرن‌های گذشته آغاز شده و در نیم قرن اخیر شدت یافته است. بسیاری افراد و گروه‌ها به فراخور تخصص و گرایش و علاقه خود در این راستا گامی برداشته‌اند. گروه علوم تربیتی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه نیز با عنایت به رسالتی که بر عهده دارد، از آغاز، بخش عمده‌ای از فعالیت‌های خود را به قرآن‌پژوهی تربیتی و به عبارتی، تربیت‌پژوهی در قرآن معطوف داشته و در عین حال، از توجه به سنت و سیره پیامبر (صلی الله علیه و آله) و

۱. «ثم انزل عليه الكتاب نوراً لا تطفئ مصابحه، و سراجاً لا يخبو توقده...» (شریف‌رضی، خطبة ۱۹۸).

۲. «و اعلموا ان هذا القرآن هو الناصح الذي لا يغش و الهادي الذي لا يضل...» (همان، خطبة ۱۷۶).